
Bándy György:

Christovão Ferreira – egy jezsuita viszontagságai Japánban a XVII. században

Abstract: Christovão Ferreira - the misadventures of a Jesuit in Japan in the 17th century

The name of the Jesuit monk Cristóvão Ferreira is associated with the most famous apostasy of the 17th century in Japan. The aim of this study is to present the reasons for his apostasy through his lifeline. His act also influences the ban on religious freedom in current Japan. The study also deals with Ferreira's activity even after his apostasy - both as an investigator of European philosophy and other sciences and as a participant in the trials and martyrdom of some Christian missionaries.

Keywords: Ferreira, Japan, Jesuit, Apostasy, Christianity

Absztrakt: Christovão Ferreira – egy jezsuita viszontagságai Japánban a XVII. században

A XVII. század legismertebb vallástagadása a Japánban működő jezsuita szerzetes, Cristóvão Ferreira nevéhez fűződik. A tanulmány célja ismertetni Ferreira életútján keresztül hitehagyásának okait, amelyben nagyban közrejátszott a vallásszabadság tilalma a kora-beli Japánban. A tanulmány kitér továbbá a Ferreira hitehagyása utáni tevékenységére is, mely részben az európai filozófia és tudományok terjesztésében, másrészt több keresztény misszionárius mártírhálálában mutatható ki.

Kulcsszavak: Ferreira, Japán, jezsuita, hitehagyás, kereszténység

A XVII. század egyik legnagyobb vallásmegtagadása Christovão Ferreira nevéhez fűződik. Tette nagy visszhangot váltott ki abból a szempontból is, hogy a rendíthetetlennek tartott jezsuita rend tagjaként működött Japánban. A világ számos helyén olyan megrendülést váltott ki Ferreira hitehagyása, hogy „számos jezsuita különböző tartományokból önként jelentkezett, hogy elhadjózik Japánba és engesztelő mártírhálált hal.”¹

Ferreira 1580-ban született Portugáliában, Torres Vedras nevű falucskában nem messze Lisszabontól. A származásáról nagyon hiányos információink vannak, csupán szülei nevét ismerjük: Domingos Ferreira és Maria Lourenco.

Ferreira 16 évesen, 1596 karácsonyán (Antonio Franco véleménye szerint viszont november 27-én) lépett be a jezsuita rendbe Coimbrában. Egy évvel később már további noviciátusokkal áthelyezték Camplidoba.

Ez az áthelyezés nem csupán felsőbb utasításra történhetett. Lehetséges ugyanis, hogy a fiatal szerzetes értesült Xavéri Ferenc Indiából írt leveleiről és azok tartalmáról, mely ismeretek alapján elszánhatta magát egy ázsiai missziós útra.

Ferreira 1598. december 27-én tette le első rendbéli fogadalmát Coimbrában, ahol ugyanakkor megkezdte egyetemi tanulmányait is. Két évvel később lehetősége nyílt, hogy csatlakozhasson egy külföldi misszióhoz, és ezzel a lehetőséggel élt is. Pedro de Almeida atya vezetésével útnak indult Lisszabonból 1600. április 4-én a Sao Valentim hajón Ázsia felé. Goa érintésével (1601. május 1.) Macaoba jutott, ahol a Madre de Deus Kollégiumban lakott. Ezt a kollégiumot még Alessandro Valignano (1539–1606) alapította azoknak a szerzeteseknek, akik Kínában és Japánban kívántak téríteni. Annak ellenére, hogy a kollégium kapacitása kb. 30 fő volt, Ferreira érkezésekor az ott tartózkodó misszionáriusok száma 70 főre volt tehető. Ez a tény nagymértékben rávilágít arra, milyen fontos volt a rend számára Kelet-Ázsia, mind a térítés, mind pedig egyéb (világi) érdekek területén.

¹ Cieslik, Hubert: The Case of Christovão Ferreira. Monumenta Nipponica, Vol. 29, No. 1. (Spring, 1974), 1-54 old., 1. old. (továbbiakban Cieslik)

Macaóban hosszabb időt töltött, mégpedig komoly felkészüléssel a missziós munkára. Három évig filozófiát, majd még további négy évig teológiát tanult. A tanulmányai után 1608-ban szerzetessé szentelték és még abban az évben, karácsonykor bemutatta első miséjét. Ezzel fejeződött be Ferreira számára az az út, ami a jezsuiták között is az „elit” besorolást jelentette, mivel magasan képzett misszionáriusnak számított és ezáltal érette vált arra, hogy továbbutazhasson Japánba.

Ferreira 1609. május 16-án hagyta el Macaót és június 29-én érkezett meg Nagasakiba. Innen azonnal Arimába vette az útját, ahol a helyi szemináriumban tovább bővítette japán nyelvtudását, amit már Macaóban megalapozott. Tanulmányaival a szeminárium professzorai is elégedettek voltak, hiszen: *„Jól érti a nyelvet és a japán nyelvű prédikációi is egész jók”*. A szeminárium rektora, Mattheus de Couros (1567–1633) pedig barátságába fogadta a tehetséges fiatalembert.

A misszionáriusok helyzete Japánban a Tokugawa-shogunátus megalakulása után korántsem volt rózsás. Arima tartomány daimyója, Harunobu (1567–1612) 1612 júniusában elrendelte a szeminárium bezárását annak ellenére, hogy eddig erős támogatója volt a keresztény hittérítésnek. A kereszténység terjedésének támogatása háttérben az is állt, hogy a portugálokkal való kereskedésben szintén jelentősen profitált a daimyo. Mivel Tokugawa Ieyasu célja a külföldiek kiutasítása volt Japánból, mindenképpen szembe kellett szállnia Harunobuval. A nagy stratégia Ieyasu azonban nagyon átgondolt lépésre szánta el magát. Harunobu fiának, Naozuminak felajánlotta egyik unokahúga és egyben adoptált lánya, Kuni-hime kezét. Ezzel kétségtől szorult helyzetbe hozta a daimyo családját. A shogun ajánlatát nem lehetett visszautasítani, azonban a keresztény és egyben házas Naozuminak ezzel a házassággal fel kellett számolnia monogámiáját és egyben keresztény hitét is. Az Arima klánban kialakult apa-fia közötti konfliktus annyira elmérgesedett, hogy az új feleség által is nagyban befolyásolt Naozumi halálra ítélte apját, Ha-

² Cieslik, 3. old.

runobut. A mentor Harunobu daimyo és a szeminárium elvesztése után a misszionáriusok Nagasakiba menekültek.

Ferreira Nagasakiban nem sok időt töltött, mivel nemsokára Kyotoba küldték, hogy felváltsa Carlo Spinolát (1564–1622), aki Nagasakiba érkezésekor fontos szerepet játszott a japán jezsuita szerzetesrend szervezetében. 1613 februárjában Ferreira már a japán jezsuita misszió rezidenciáján a rektor tanácsadójaként tevékenykedett, azonban ezt a pozíciót sem élvezhette sokáig, mivel 1613 májusában mind a jezsuiták, mind a ferences és domonkos rend tagjai elhagyták a császári fővárost és Fushimibe tették át székhelyüket.

A Tokugawa-shogunátus 1613. december 27-én kiadott rendelete alapján a japánokat kötelezték a vallási hovatartozásuk megvallására. Ennek eredményeként úgy a keresztény japánok, mint a Japánban szolgáló misszionáriusok is kötelezve voltak a rendelet betartására.

Az 1614. február 14-i rendelet alapján a Kyotóban állomásozó misszionáriusoknak el kell hagyniuk a császár városát és Nagasakiba kellett vonulniuk. A császári udvar jelentése alapján abban az időben nyolc pap, hét szerzetes és húsz katekéta volt a városban. A jezsuita rend azonban néhány, kevésbé ismert tagját hátrahagyva nem hivatalosan a továbbiakban is missziós tevékenységet folytatott a császárvárosban és környékén. Így maradt Balthasar de Torres (1563–1626) Osakában, valamint Bento Fernandez (1579–1633) és Christovao Ferreira Kyotóban. Diogo de Carvalho (1578–1622) jezsuita provinciális vezetésével 1614. november 8-án és 9-én három hajón hagyták el a keresztény misszionáriusok Nagasakit. Carvalho távozásával Jeronymo Rodrigues (1567–1628) vált a viceprovinciálissá, aki Ferreirát a Kyoto környékének missziós vezetőjévé nevezte ki. Az itteni tevékenységét titokban segítette és támogatta Arima Harunobu daimyo özvegye, Justa. Egy év múlva, 1615-ben Balthasar de Torrest nevezték ki a Kyoto és környéke missziós munkájának vezetésére.

Jeronymo Rodrigues Macaóba való távozása után Mattheus de Couros 1617-ben átvette a viceprovinciális tisztséget. Első lépései között Ferreirát kinevezte titkárnak és Nagasakiba hívta. Couros színe előtt Ferreira 1617. október 1-én tette le négy fogadalmát.

Mivel Couros 1618-tól gyakran betegeskedett, legtöbbször Ferreira-nak kellett kisegítenie. Ebben az évben látogatást tett Japánba a jezsuita Francisco Vieira vizitátor (1555–1619), akinek látogatása során éppen Ferreira teljesített titkári szolgálatokat.

Az 1618-as év azonban súlyos csapást is hozott a Japánban tartózkodó jezsuiták számára. Carlo Spinola szerzetes december 14-én börtönbe került további nyolc jezsuita társával együtt³. A Nagasakiban december 13-án fellobbant tűzvész – bár nem kívánt emberáldozatot – következtében a jezsuiták elvesztették központjukat, amely többek között raktárként is szolgált. Elsősorban a misebor és a gyógyszerek elvesztése jelentett nagy csapást, hiszen az európai kereskedőkkel való kapcsolat több mint kritikus állapotban volt ebben az időben.

Ferreira nagyon szoros kapcsolatban állt Couros-szal. Amikor 1621-ben válságossá vált az állapota, ő áldoztatta meg és adta fel számára a betegek kenetét. Couros azonban meggyógyult, és további kezelés céljából gyógyvizet forrásokhoz távozott. Ennek következtében Ferreira kezében összpontosult a japán jezsuita misszió irányítása.

Ferreira titkári aktivitása ellenére 1621-ben Róma Couros helyére nem őt, hanem Francisco Pachecot (1566–1626) nevezte ki provinciálissá. A döntés hátterében az állhatott, hogy Ferreira munkája során „nem csupán a tanácsadói szerepre szorítkozott, hanem különböző kérdésekben saját kezdeményezésből cselekedett, és ez a tevékenysége a nem-portugál jezsuiták körében nem nyert támogatást”⁴. Ezt a gondolatot megerősítette Fernandez 1622. március 4-i levele, amelyben közölte, hogy Couros bizonyos kérdések eldöntését Ferreira-ra bízta, aki viszont gyakran ellentétes döntést hozott a jezsuita testvére elvárához képest. Balthasar de Torres testvér viszont váltig bizonygatta 1620. március 20-i levelében, hogy Ferreira, fiatal kora ellenére, a legmegfelelőbb jelölt a superior cím elnyerésére. Fel kell azonban hívni a figyelmet, hogy a két levél megírása között két év telt el, és

³ Négy év börtönév után Nagasakiban 1622. szeptember 9-én társaival együtt kivégezték.

⁴ Cieslik, 10. Old.

Torres esetlegesen megváltoztathatta ebben az időszakban az álláspontját.

Francisco Pacheco – miután átvette hivatalát – úgy vélekedett, hogy nem kívánja élvezni a titkár szolgálatait. Ebből a célból Osaka környékére küldte, ahol korábban ő végzett missziós szolgálatot. A négy éves szolgálat során Ferreira feljegyzéseket készített az 1623. december 4-i nagy Edo-i mártíriumról (Jerome de Angelis és Yemon Simon).

Pachecot azonban 1625. február 18-án Kuchinotsuban elfogták és Nagasakiba hurcolták, ahol 1626. június 20-án további nyolc jezsuitával⁵ együtt máglyahalált halt. Ennek következtében Couros, aki ismét átvette a japán jezsuiták vezetését, újfent titkárává nevezte ki Ferreirát. Ferreirát Giovanni Battista Porro helyettesítette.

Ferreira titkárként ismét szerzőjévé vált a jezsuita rend tevékenységéről szóló évi jelentéseknek. Ezek a jelentések természetesen tartalmazták azokat a mártíromságról szóló értesítéseket, amelyek eljutottak a rend központjába.⁶ A Ferreira tollából származó leginkább mélyreható – és egyben utolsó – keresztény kivégzés leírása Antonio Ishida (1570–1632) japán nemzetiségű jezsuita mártíromságról szól.

Couros hosszantartó súlyos betegség után 1632. július 12-én Hasami falucskában meghalt. Helyét – mivel nem került sor hivatalos kinevezésre – a portugál Sebastiao Vieira (1571 vagy 1574–1634) mint a jezsuita rend legidősebb tagja, vette át. Mivel Vieriát 1633 nyarán elfogták (és 1634. június 6-án kivégezték), helyére Ferreira lépett.

⁵ Johannes Zola, Balthasar de Torres, Vincenz Caun, Petrus Rinxelli, Paulus Kinsuchi, Johannes Kiusacho, Michaelis Tozo és Gaspar Sandamatsu – lásd Koch, Ludwig SJ.: *Jesuiten-Lexikon*, Bonifatius-Druckerei, Paderborn, 1934, 907. old.

⁶ 1635-ben Rómában jelent meg egy anonim publikáció *Relatione Delle Persecutioni Mosse Contra la Fede Di Christo in Varii Regni Del Giappone Negl'Anni MDCXXVIII, MDCXXIX, MDCXXX*, Rome, 1635. cím alatt, amely az 1628-30 közötti japán keresztény mártíromságot mutatja be. A mű legtöbbször az ő neve alatt szerepel, de nem bizonyított, hogy a teljes munka Ferreira írása.

Kijelenthetjük, hogy mivel Ferreirát sem a pápa, sem pedig a jezsuita provincia vezetője nem nevezte ki hivatalosan, nem nevezhető egyértelműen viceprovinciálisnak. Azonban a japán helyzet súlyosságát figyelembe véve, mivel a Japánban tartózkodó jezsuiták szinte teljesen el voltak vágva a külvilágtól és egyben Macaotól is, Ferreira nem csupán a viceprovinciális, hanem a generális vikárius szerepét is betöltötte. Ferreira hivatalos viceprovinciálissá való kinevezésére 1632. december 23-án került sor, azonban az erről szóló okiratot sohasem kapta kézhez.

Tokugawa Iemitsu (1623–1651) idejében fejlesztették ki az ún. *anasurushi* fenyítési módot, amely abból állt, hogy a személyt fejjel lefelé, a lábánál (bokájánál) fogva lógatták egy gödörbe, amelybe a fejét, vagy az egész felsőtestét is leengedték. A gödör száját deszkákkal zárták le, így bár valamiképpen levegőhöz jutott, nem tudja érzékelni az idő múlását és nem tudott magán segíteni. A kínzott személy akár néhány napig is életben maradhatott ilyen körülmények között, ráadásul teljes tudatánál volt, de a magány, az éhség és szomjúság, valamint a külvilágból jövő bárminemű ingertől való félelem szellemileg teljesen tönkretette. Nem csoda hát, ha sok keresztény a körülményekre való tekintettel megtagadta a hitét. A hitehagyott misszionáriusok és szerzetesek számára azonban a tortúra nem ért véget, ugyanis együtt kellett élniük a kivégzett emberek özvegyeivel. Ilyen módon szenvedett többek között kínhalált Nicholas Keian Fukunaga, aki háromnapos tortúra után 1633. július 31-én halt meg.

Christovao Ferreira életében hatalmas változást hozott 1633. október 18-a. Ezen a napon vetették verembe több társával egyetemben Nagasakiban. Elfogásáról, esetleges elárulásáról nincs feljegyzés. Jelentős keresztény személyiségek lógtak azon a napon fejjel lefelé a sötét lyukakban: Ferreira, mint a jezsuiták vezetője, Antonio de Souza, a domonkos rend vezetője, Julian Nakamura (1567–1633), aki annak a négy fiatal samurájnak az egyike, aki 1582-ben Rómába indult. Rajtuk kívül még további négy személyt kínoztak meg az *anasurushi* módszerrel.

A Nagasakiban székelő japán hivatalnokok joggal várhatták, hogy ezeknek a különleges és fontos személyeknek a kínzásával és/vagy

kivégzésével súlyos csapást mérnek a titkosan még mindig létező keresztény mozgalomra, nem csupán Nagasaki környékén, hanem az egész országban.

Megdöbbenésükre Ferreira öt óra ana tsurushi tortúra után feladta a küzdelmet. Hogy milyen formában adta tudtul kínzói számára, hogy vessenek véget kínjainak, arról nincsen feljegyzés. Ezek után kiemelték a gödörből és megszabadították kötelékeitől. Julian Nakamura azonban – aki szerzetesrendi testvére volt – kitartott és október 21-én halt kínhalált.

A tortúra után Ferreirának ki kellett nyilvánítania, hogy: *„A keresztény hit hamis és egyben egy trükk idegen országok meghódítása érdekében”*⁷.

Nincs feljegyzés arról sem, hogy szabadulása után közvetlenül visszavonta-e vallása megtagadását, ami általában azonnali fővesztéssel, azaz gyorsabb és kevésbé fájdalmas halállal végződött volna. A kínzás után egy házat rendelték ki számára Nagasakiban, ahol egy kivégzett kínai kereskedő özvegyével élt együtt most már Sawano Chuan néven.

Így ért véget Christovao Ferreira 37 éves jezsuita szolgálata, amikor 53 évesen megtagadta keresztény hitét.

A tények ellenére némi ellentmondást fedezhetünk fel Andre Palmeiro vizitátor 1634. március 20-án keltezett levelében, mely szerint Ferreirát egy olyan napon kezdték kínozni, amikor portugál kereskedőhajók szándékoztak elhagyni Nagasaki kikötőjét és Macao felé venni az irányt. A levél szerint Ferreira „mártírrá vált. Akkor engedték szabadon, amikor a hajók el akartak hajózni, de azután tovább kínozták őt néhány óráig a gödörben. Nekünk azt állították, hogy mártírhálált halt, miután másodszor is kihúzták a gödörből.”⁸ Palmeirot annyira megrázta Ferreira hitehagyása, hogy Macaoban 1635. április 14-én elhunyt. Halála körülményeit rendtársa és egyben utóda, Manuel Diáz, levelében⁹ úgy állította be, hogy Palmeiro a Naga-

⁷ Cieslik idézi a Sokkyo-hen (息 距 編) keresztényellenes művet. In Cieslik, 29.old.

⁸ Palmeiro levelét idézi Cieslik, 17. old.

⁹ Diáz levelének keltezése 1636. január 26, idézi Cieslik, 16. old.

sakiból érkezett hírek hallatára többszörösen böjtöt és engeszteléseket kezdett tartani. Diaz ugyanakkor egy másik levelében megemlítette, hogy egy Japánból érkező személy megerősítette Ferreira hitehagyását és életben maradását, mely szerint: „Házas egy japán nővel, Nagasakiban él [...] és japán ruhát hord”¹⁰.

Manuel Diáz, aki jó barátja és rendtársa – valamint előjárója – volt Ferreirának, levelet intézett hozzá, amelyben pontos információkat kért tőle a helyzetéről. Ugyanakkor rámutatott hitehagyásnak súlyos voltára és kérte, hogy vonja vissza lépését, amelyet a legjobb módon mártírhalállal tudna megpecsételni. A levelet Dom Goncalo da Silveirára hajóskapitányra bízta, akit felkért a levél kézbesítésére és a válasz tolmácsolására. A hajó június 25-én hagyta el Macaót és augusztus 9-én érkezett meg Nagasakiba.

A kapitány jelentése szerint Ferreira életben van, ténylegesen elhagyta a hitét és kényszerű házasságban, szegénységben él a fent említett személlyel. A helyi hivatalok számára fordítja a levelezést japán, illetve portugál nyelvre és az érte kapott fizetségből tengődik. Ferreira elmondása szerint senkit nem árult el, egyetlen rendtársát sem adta fel.

Hogy mennyire elfogadhatatlan és hihetetlen volt Ferreira hitehagyása, arra Silveira elmondásából is következtethetünk: „Ahogy gyakran könnyekben tör ki, remélhetjük, hogy a mi Atyánk felnyitja szemét és isteni kegyelme által bátorságot és erőt ad neki a visszatéréshez, amit bűnvallással megtesz, és mint mártír életét adja a mi Atyánkért”¹¹.

Ferreira személyének és tette hatásának tekintélyét nem csupán az szemlélteti, milyen körültekintően próbálták jobb belátásra bírni a hitét elhagyott jezsuitát, hanem a rendből való feloldozó nyilatkozat időpontja is: 1636. november 2-án, azaz három év hiábavaló várakozás és kérés ellenére hozták meg a döntést.

¹⁰ Diáz levelének keltezése 1635. június 18, idézi Cieslik 19. old.

¹¹ Silveira jelentése része Diáz 1836. január 26-i levelének, idézi Cieslik, 19. old.

Ferreira aposztáziáját természetesen a Tokugawa-shogunátus keresztényellenes propagandája nagyban kihasználta, és személyének negatív jelentőségét még inkább kidomborította.

Ferreira nem csupán, hogy házasságra lépett, de lehetséges, hogy saját családja is lett. Ezt támasztja alá az a tény, hogy fiával, Sawano Chujiroval együtt a Kodai-ji zen-templomban vannak eltemetve. Ugyanakkor egyes forrásokban két lányról is tesznek említést. A korabeli dokumentációból azonban nem állapítható meg egyértelműen, hogy vérbeli gyermekekről, vagy az özvegy japán nő előző kapcsolatából született gyerekekről van-e szó.

A buddhista templomban való temetkezés azért is volt lehetséges, mert mint nem keresztény, de japán állampolgárságú személynek szükséges volt, hogy egy templomhoz, szentélyhez legyen regisztrálva. Az a kérdés, hogy lehetősége volt-e Ferreirának megvászálni a templomot, nincs alátámasztva.

Ferreirának több rendtestvére kínhalálát végig kellett néznie. Marcello Mastrilli (1603–1637) jezsuita szerzetes volt az első, akinek Ferreira próbált volna a lelkére hatni. Amint Japánba érkezett, azonnal elfogták és három napig tartó ana tsurushi kínzás után 1637. október 17-én lefejezték. Ugyanúgy járt Pietro Pozzo¹² is, aki 1640-ben lelte halálát.

Ferreira szerepe felmerült Antonio Rubino (1578–1643) piemonti jezsuita és négy társának halála kapcsán is. Történt ugyanis, hogy 1642-ben a szerzetesek Satsuma tartományba érkeztek (1642. július 5-én indultak el Manilából), de elfogásuk után (1642. augusztus 11.) Nagasakiba hurcolták őket, ahol 1642. augusztus 22-én megkezdődött a vallatásuk. Egy Juan (Chuan) nevű, portugálul is beszélő személy hallgatta ki őket, illetve javasolta, hogy tagadják meg hitüket. Mivel a hivatalos holland források Ferreirát „Syuvan” megnevezéssel illették, és a Rubino-csoport tagjainál közreműködő tolmácsoló pedig „Syovan”-ként van feltüntetve, feltételezhető, hogy Ferreiráról van szó. Tény azonban, hogy míg Ferreiráról tudták, hogy portugál,

¹² Erről a mártíromságról csupán a Koch: Jesuiten-Lexikon. Bonifacius-Druckerei, Paderborn, 553. old. tesz említést.

bizonyos jelentések szerint a tolmács spanyol volt. Hogy az illető pap, vagy hittagadó volt-e, nem lehet megállapítani. A Koch által szerkesztett Jesuiten-Lexikon szerint azonban „Antonio Rubinonak és négy jezsuita társának 1643-ban Ferreira árulása és bírósági vallomása alapján kellett meghalnia”¹³.

Antonio Rubino elkészített Ferreira számára egy nagyon értékes levelet, melyet azonban nem sikerült átadni neki. A levélből nagyon pontos információkat kaphatunk Ferreira életrajzáról. A levél célja: kérdések formájában felnyitni a hittagadó szerzetes szemét, hogy mi mindent tett ő a hit terjesztésére, és ezáltal mi mindent tagadott meg, illetve hagyott hátra.

A hitét elhagyó Ferreira, portugál feljegyzések szerint, nem szolgálta ki teljes mértékben a japán shogunátust, azaz nem lett Meakashi, vagyis kormányügynök. Egy holland bejegyzés azonban arra utal, hogy Ferreira részt vett abban a petícióban, amely indítványozta a korábban Nagasakiban eltemetett atyák maradványainak kiásását és tengerbe dobását¹⁴.

Ennek az állításnak ellentmond Ro Sosetsu levele 1726-ból, amely szerint Ferreirát és Miguel Goto Ryojunt (egy másik, hitét megtagadó keresztény) Shumon no metsuke-nak, azaz vallási felügyelőknak nevezték ki. Ez természetesen a keresztények ellenőrzését, elsősorban a fumie betartását jelentette.

Ferreira működése hitének megtagadása után nem csupán Nagasakira terjedt ki. A Shimabara-csata (1638) után a Tokugawa-rezsim arra az elhatározásra jutott, hogy végleg megsemmisíti a keresztények jelenlétét a szigetországbán. Az északi tartományokban rejtőzködő misszionáriusok közül 1638-39-ben sikerült kézre keríteniük Giovanni Battista Porrot, Martinho Shikimit és Pedro Kibet (Kazui), valamint két ferences szerzetest is. A foglyokat Edoba (ma Tokyo) hurcolták. A ferenceseket máglyahalálra, míg a jezsuitákat ana tsurushi-ra ítélték. A jezsuiták közül azonban Porro és Shikimi megtagadta hitét, Kibe viszont kitartott, ezért lefejezték. A jezsuiták felett

¹³ Koch, Ludwig: *Jesuiten-Lexikon*, 553. old.

¹⁴ Lásd Murakami: *Nagasaki*. Tokyo, 1956, 212. old.

ítélkező bírósági tárgyaláson részt vett Ferreira is, aki természetesen azt ajánlotta a foglyoknak, hogy mentsek meg az életüket és tagadják meg a hitüket. Porro már régebből ismerte Ferreirát, hiszen őt váltotta a Kyoto tartományi missziós tevékenységben. Shikimit pedig Ferreira tanította Macauban teológiára 1600 és 1603 között.

Ferreira 1643-ban ismét Edoba ment, mivel 1643. június 27-én kötött ki Oshima szigetén Chikuzen tartományban az ún. második Rubino-csoport (tagjai Pedro Márquez, Alfonso Arroyo, Francisco Casola, Giuseppe Chiara és további hat társuk), akiket azonnal letartóztattak és „Chuan inkvizítor” – azaz Ferreira – elé vezettek. Egy hónappal később a csoport elérte Edot és találkozhatott Ferreirával, akinek megtérítése céljából felvállalták ezt a nagyon veszélyes utazást.

A csoport tagjai azonban teljes kudarcot vallottak, és sorsuk tragikus véget ért. Ferreirát nem tudták meggyőzni, hogy térjen meg (és vállalja a mártírhalált), hanem elfogták őket. A kihallgatások után Tokugawa Iemitsu shogun ana tsurushi-ra ítélte őket. „A kínzás során Inoue Chikugo-no-kami inkvizítor szerint a csoport mindegyik tagja megtagadta hitét. Ezek után Inoue vidéki házába, Kobinatába küldték őket, ahol halálukig raboskodtak”¹⁵.

Ebből a példából is láthatjuk, hogy – sajnálatos módon – a missziós feladatukat teljes elkötelezettséggel vállaló, magukat hithű szerzeteseknek valló és másokat hitre buzdítani szándékozó személyek is beleroppannak, ha Krisztusért az életük kerül veszélybe.

Ferreira tevékenysége Edoban korántsem ért véget. A Breskens holland hajó kapitányát, Peter Cornelius Schaep-et és legénységét a shogun székhelyére vezették, ugyanis a helyi hatóságok szerint a hajón hittérítő misszionáriusokat rejtegettek. A legénység kihallgatása során Ferreira egy térképet mutatott a hollandoknak, ahol Hokkaidó Észak-Amerika folytatásaként van ábrázolva. Megpróbálta meggyőzni a kapitányt, hogy Hokkaidótól északra már nem található tenger. „Lehetséges, hogy Ferreira ezt csak azért állította, hogy megtevéssze a hollandokat, ugyanis a jezsuitáknak már Girolamo de An-

¹⁵ Cieslik, 32. old.

gelis utazásai (1618–20) óta tudomásuk volt arról, hogy Ezo¹⁶ ténylegesen sziget¹⁷.

1643. október 20-i kihallgatás során a második Rubino-csoport (Pedro Márquez vezetése alatt) elfogott tagjait vezették a hollandok elé, konfrontálva őket, hogy van-e kapcsolat a két csoport között.

Ezek után két hitehagyott, egykori jezsuita szerzetes visszavonta hitehagyását és megtagadta, hogy belépjen egy buddhista szektába.

Johan van Elserak, a holland kereskedőtársaság vezetője elutazott Edoba, hogy a holland hajósok szabadulását előremozdítsa. 1643. december 1-én érkezett meg és a shogunnal való tárgyalása után közölte honfitársai szabadon bocsátását, akikkel 1644. január 24-én érkezett meg Nagasakiba.

Ferreira hitehagyásáról feljegyzés is készült, mely a Kengi-roku (*Hamisságok nyilvánosságra hozatala*) címet viseli. Anesaki Masaharu történész – aki a XVII. századi kereszténységgel behatóan foglalkozik – úgy véli, hogy a szöveg egy konfucionista tudós és a hitehagyott atya közös munkája. A konfucionista tudós kritikus kérdéseire az atya válaszolt. Ezzel megfogalmazódtak azok a tények, melyekől – a japánok között terjedő keresztény hittérítésről – ezidáig a shogunátusnak csupán sejtései voltak, vagy kínzások során jutottak hozzájuk. Koga Jujiro *Haikyosha Sawano Chuan* című művében mutatta be Kengi-rokuval kapcsolatos gondolatait. Kutatásai alapján rámutatott arra, hogy egyes passzusok az eredeti szövegből ki lehettek vágva, mivel a szöveg egyes passzusai nem illenek folyamatosan egymáshoz.

A Kengi-roku szövegét hat részre lehet bontani:

1. Az Isten, mint az univerzum alkotójának létezése,
2. Az emberi lélekről és annak halhatatlanságáról való tanítás,
3. A Tízparancsolat,
4. Az Egyház törvénye és a pápai autoritás,
5. Jézus élete, A szentségek, valamint
6. Az utolsó ítélet.

¹⁶ Hokkaido eredeti japán megnevezése

¹⁷ Cieslik, 33. old.

Amennyiben nem volna tudomásunk arról, hogy a Kengi-roku a keresztény tanok aláásának céljából íródott, a tartalom alapján kijelenthetnénk, hogy kisebb terjedelmű római katolikus katekizmusról beszélünk.

Nagyon figyelemreméltó azonban, hogy ezt az erőteljesen kereszténység ellenes dokumentumot a bakufu nem használta fel.

Az 1643. június 27-én Japánba érkező ún. második Rubino csoport tagja volt Francesco Cassola (1608?–1644) matematikus és csillagász. Cassola úgy vélte, hogy tudományosságával és a japánok számára újdonságnak tűnő ismeretekkel pozitív hatást gyakorolhatnak a shogunátusra. Magával hozta kéziratait is, melyek nyilvános bemutatására azonban soha nem került sor. Cassola iratait pár évvel elfogása után átadták Ferreirának, hogy fordítsa le őket. Ferreira ezt készségesen megtette volna, azonban annak ellenére, hogy beszélt és olvasott japánul, írni mégsem tanult meg. Ezért a Ferrira által létrehozott fordítás csupán romaji¹⁸ verzióban valósult meg. Ezt a kéziratot dolgozta át Nishi Kichibyo fordító. A munkát továbbá Mukai Gensho (1609–1677) konfucionista tudós látta el kommentárral. Az így elkészült munka ezáltal nem csupán egy többszörösen átdolgozott kézirat összessége, hanem a japán tudományosság szempontjából és vallási tanok figyelembe vételével interpretált dokumentum. Így született meg a ma ismert Kenkon Bensetsu (*Az ég és Föld kritikai magyarázata*).

Meg kell említeni, hogy elkészült a Cassola-féle dokumentumok kommentár nélküli változata is Temmon Biyo (*Az asztronómia kézikönyve*) cím alatt. Lehetséges, hogy ez a dokumentum azért készült el, hogy a későbbiekben a kommentárokat az eredeti szöveghez felül lehessen vizsgálni (azaz Ferreira fordításához), ez azonban nincs alátámasztva.

A Kenkon Bensetsu első két könyve a kozmológiáról szól, míg a 3. és a 4. könyv az Asztronómia címet viseli.

¹⁸ A Hepburn-féle kodifikált latin betűs átírás előtti latin betűs változata a japán nyelvnek

Annak ellenére, hogy Ferreirát nem nevezhetjük asztronómusnak vagy természettudósnak, tanulmányai során Coimbrában hallgatta a korszak Európa-hírű tudósát, Christopher Claviust (1537–1612), emellett Macaóban látogatta Matteo Ricci (1552–1610) természettudományi előadásait, valamint ismerte a később boldoggá avatott, mártíromságot szenvedett Carlo Spinolát (1564–1622), aki szintén foglalkozott természettudományokkal. Ennek az alaptudásnak köszönhetően nem volt nehéz Ferreira számára értelmezni a Cassola-féle kéziratot.

Ferreira fordítói szolgálatai nagymértékben hozzájárultak az európai orvostudomány és gyógyászat elterjedéséhez Japánban. Luis de Almeida jezsuita szerzetes és orvos 1556-ban Funai-ban (ma Oita) rendelőt nyitott, ahol gyakran végzett műtéteket is. Almeida tudományos munkásságát oly nagyra értékelte a japán egészségügy, hogy két településen (Hondo és Oido) is emléket állítottak működésének. 1561-ben, miután tanítványai átvették a rendelő működtetését, Almeida áttette székhelyét Nagasakiba. 1586-ban a funai rendelő megszűnt működni és sajnos sosem nyitották meg újra.

A jezsuita rend 1559-ben megtiltotta a rendtársak között, hogy orvostudománnyal és gyógyászattal foglalkozzanak, illetve ezeket a tudományokat gyakorolják. Missziós területen, különösen veszélyes közegben – mint például Japán – ez a tevékenység nagy feltűnést keltett volna a lakosság körében, és egyben az államapparátus is felfigyelt volna erre a tevékenységre.

Az európaiak, miután kiutasították őket Japán területéről, csupán Deshima szigetén (közel Nagasakihoz) tudtak kereskedelmi központot létrehozni, ahonnan bizonyos limitált módon mégis tudtak kereskedni Japánnal. A fennmaradt feljegyzések alapján a Deshima szigeten működő orvosi rendelőt Ferreira, mint japán tisztviselői tolmács, 1648 folyamán többször is meglátogatta.

Ferreira tolmácskészsége alapján megszületett egy, az orvostudománnyal foglalkozó könyv Nambanyu Geka Hiden-sho (*A déli bárbar sebeszet titkos hagyománya*) cím alatt.

Emellett a fordítási munka mellett említésre méltó, hogy Ferreirától tanult az a Handa Jun'an, aki Macaoból visszatérve híres orvos-

ként tevékenykedett Japánban. Az ő diákjai közül került ki Yoshida Jikyu, aki Edoban praktizált, és a későbbiekben a bakufu kötelékében megalapította az ún. Yoshida-iskolát.

A következő tanítványa Ferreirának, Sugimoto Chuukei, aki olyan közeli kapcsolatba került mesterével, hogy „feleségül vette a lányát”¹⁹. A lány neve nem maradt fenn, illetve az sem bizonyított, hogy az ara Ferreira természetes gyermeke, vagy nevelt lánya volt. Chuukei Edoba a távozása után olyan neves orvossá képezte ki magát, hogy a hivatalban levő shogun, Tokugawa Yoshimune udvari orvosává vált, valamint leszármazottai a későbbiekben a Tokugawa shogunok udvartartásában végeztek orvosi szolgálatokat.

Ferreira halálának körülményeit és időpontját az eddigi jól ismert életéhez képest homály fedi. A Jesuiten-Lexikon állítása szerint Ferreira, miután a japán keresztény missziót szinte teljesen megsemmisítette a bakufu, „mint magányos szellem, teljes szégyennel az ő gyávaságáról, Nagasaki város vezetője elé állt és erőteljesen megvallotta hitét valamint szerzetesi voltát, és mint jezsuita az általa felvállalt mártíriumnak áldozatául esett, mint egyike az utolsó japán vértanúknak 1652. április 25-én Nagasakiban”²⁰.

Ezzel szemben a sírkövén 1650-es felirat szerepel. François Valentyn dán szerző az 1650. november 6-i bejegyzésében megjegyzi, hogy: „Meghalt a hittagadó Juan jezsuita atya. Itt élt az életének utolsó negyven évében”²¹. Japán feljegyzések azonban további két dátumot adnak meg: 1650. november 4-e, illetve 1651. szeptember 13-a.

Bármely időpont esetében megállapítható, hogy Ferreirának megvolt a lehetősége arra, hogy keresztény mártírként és ismét hitvallóként végezze be életét, azonban, ha ez meg is történt, a bakufu mindent elkövetett annak érdekében, hogy Ferreirának ez a tanúságtétele ne kerülhessen nyilvánosságra. Tette volna ezt annak érdekében, hogy a Japánban még valamennyire titokban létező keresztényeket továbbra is letargiában tartsa, és az államhatalmat a keresztény tér-

¹⁹ Cieslik, 48. old.

²⁰ Koch, 554. old.

²¹ Valentyn, *Beschryvinge van den Handel en vaart der Nederlenderen op Japan*, Amsterdam, 1714, 11, p. 91

nyerés elleni erőteljesen fellépő szerepében mutathassa be, másrészt pedig a világ kereszténységének, elsősorban pedig a Római Katolikus Egyháznak, különösképpen pedig a jezsuita rendnek akarta bemutatni, hogy minden missziós tevékenység és Istennek tett hűségeskü ellenére az ember mégiscsak mulandó, aki ráadásul vallási és erkölcsi kérdésekben is gyakran elbukik.